

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Зміст вищої екологічної освіти віддзеркалюється у стандартах вищої екологічної освіти України. Немає особливих проблем впровадження розроблених стандартів для рівнів вищої освіти «бакалавр» і «магістр», але є деякі складності впровадження проекту стандарту «доктора філософії».

Зміст вищої екологічної освіти повинен віддзеркалюється у стандартах вищої освіти України, які представляють собою сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти в межах окремих напрямів підготовки і спеціальностей. Стандарти вищої освіти України за спеціальністю 101 «Екологія» для першого (бакалаврського) і для другого (магістерського) рівнів вищої освіти (РВО) розроблені і затверджені наказами МОН України від 4.10.2018 року № 1076 (РВО «бакалавр») та № 1066 (РВО «магістр»). Вони використовуються у начальному процесі при розробці освітніх програм, навчальних планів і силлабусів, а також при акредитації освітніх програм Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Після проходження процедур громадського обговорення, фахової та методичної експертизи практично підготовлений проект стандарту вищої освіти за спеціальністю 101 «Екологія» для РВО «доктор філософії»; він знаходиться на стадії затвердження.

Для стандартів всіх РВО схожим є визначення предметної області (об'єкт; ціль навчання; теоретичний зміст предметної області; методи, методики та технології; інструменти та обладнання). Нагадаємо, що для всіх РВО *об'єктом діяльності* є: структура та функціональні компоненти екосистем різного рівня та походження; антропогенний вплив на довкілля та оптимізація природокористування. Основу стандартів четвертого покоління становить перелік компетентностей, який складається із комбінації знань, умінь, досвіду та інших особистісних якостей, які визначають результати навчання. При цьому інтегральна компетентність для різних РВО сформульована згідно визначень «Національної рамки кваліфікацій» (НРК). У нових стандартах вищої екологічної освіти відсутні рекомендації щодо назв навчальних дисциплін, а також кількості кредитів, структури і змісту, послідовності їх викладу та ін. Загальні компетентності формуються, по суті, на протязі всього життя людини й зводяться до комунікативних, інформаційних, мовних та інших навичок, особистісних характеристик здобувача вищої освіти. Спеціальні (фахові) компетентності є відображенням базових знань і практичних навичок, які у попередніх стандартах були закладені в обов'язкових («нормативних») дисциплінах.

Більш складним завданням є розробка стандарту РВО «доктор філософії» зі спеціальності 101 «Екологія», оскільки випускники магістратури екологічних спеціальностей, зазвичай, вступали до аспірантури на спеціальності: «Екологія» (біологічні або сільськогосподарські науки); «Екологічна безпека» (технічні науки); «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» (географічні науки) тощо. Якщо при розробці стандартів вищої освіти для першого (бакалаврського) і другого (магістерського) РВО зі спеціальності 101 «Екологія» не виникало особливих проблем, то при розробці стандарту для третього (освітньо-наукового) РВО цієї спеціальності виникає ряд методологічних питань. Так, згідно діючих положень підготовка здобувачів третього (освітньо-наукового) РВО «доктор філософії» передбачає реалізацію освітньої та наукової компонентів, але проект даного стандарту регламентує зміст лише освітньої складової. Атестація засвоєння здобувачем освітньої складової є обов'язковою для його допуску до публічного захисту дисертаційної роботи. Однак, вона не розкриває змісту та форми реалізації наукової компоненти стандарту вищої освіти. Лише зазначається, що наукова компонента являє собою самостійне закінчене наукове дослідження, яке пропонує розв'язання теоретичних та/або практичних актуальних екологічних проблем, результати яких передбачають становлять оригінальний внесок у суму знань в сфері сучасної екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування і яка характеризується науковою новизною, теоретичним та практичним значенням і представляється у формі публічного захисту здобувачем [3].

В проекті Наказу МОН України «Про затвердження переліку наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові ступені кандидата наук і доктора наук» [1] є лише спеціальність «Екологія та біологічні ресурси» (біологічні або сільськогосподарські науки), що не відповідає структурі і змісту проекту стандарту для третього (освітньо-наукового) РВО зі спеціальності 101 «Екологія» (галузь знань 10 – Природничі науки), а також у його підґрунтях, тобто затверджених стандартах вищої освіти України для РВО «бакалавр» і «магістр» за цією спеціальністю.

У п'ятому пункті проекту Постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» [2] зазначено, що «здобувач має набути теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, визначені стандартом вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за відповідною спеціальністю ...».

Як зазначено вище, у стандартах зі спеціальності 101 «Екологія» для всіх РВО одним із основних об'єктів діяльності є структура та функціональні компоненти екосистем різного рівня та походження. Оскільки екосистема – це сукупність специфічного фізико-хімічного оточення (біотопу) і сукупності живих організмів (біоценозу), об'єднаних у єдине функціональне ціле, то приділення переваги виключно біотичної складової, а саме «біологічним ресурсам», не відповідає тлумаченню сучасної екології, як міждисциплінарної, комплексної, інтегрованої науки, яка сформувалася і продовжує формуватися на перетині природничих, соціальних і технічних наук. Крім того, якщо обмежуватися спеціальністю «Екологія та біологічні ресурси», то порушується принцип безперервності вищої екологічної освіти, а також виключається ідея того, що структура і зміст стандартів зі спеціальності 101 «Екологія» для всіх РВО базуються на найтісніших зв'язках з енвайронментологією, природокористуванням та сталим розвитком.

Оскільки у проєкті Наказу МОН України «Про затвердження переліку наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові ступені кандидата наук і доктора наук» [1] природничі науки, до яких входить спеціальність 101 «Екологія», вже диференційовані (хімічні науки, географічні науки, геологічні науки тощо), то вважаємо доцільним ввести галузь «Науки про навколишнє середовище» (*environmental sciences*), а у її межах такі спеціальності: 1) екологія та охорона довкілля (*environmentology and environmental protection*); 2) екологічна безпека (*environmental safety*); екологічна інженерія (*environmental engineering*) замість спеціальності «технології захисту навколишнього середовища»; 4) екологія і біологічні ресурси (*ecology and biological resource*). Для перших трьох спеціальностей слово «екологія» навмисно перекладається як «*environmentology*», щоб підкреслити міждисциплінарне, комплексне, інтегроване поняття екології, а у четвертому – біоекологічне трактування.

Список джерел

1. Про затвердження переліку наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові ступені кандидата наук і доктора наук. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-pereliku-naukovih-specialnostej-za-galuziyami-nauki> (дата звернення 20.05.2021).

2. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-poryadku-prisudzhennya-stupenya-doktora-filosofiyi-ta-skasuvannya-rishennya-razovoyi-specializovanoyi-vchenoyi-radi-zakladu-vishoyi-osviti-naukovoyi-ustanovi-pro-prisudzhennya-stupenya-doktora-filosofiyi> (дата звернення 20.05.2021).

3. Сафранов Т.А. Стандарти вищої екологічної освіти України: історія становлення, сучасний стан та проблеми впровадження. Здоров'язбережувальний контент життєдіяльного середовища особистості: монографія. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А. 2020. 294 с.